

DEM HAR RÄTT ATT ÖVERKLAGA ETT RIVNINGSLOV? (Ö 7708-22 OCH P234-23)

I två avgöranden från år 2023 har Högsta domstolen prövat frågan om klagorätt för beslut om rivningslov. Kulturmiljöorganisationer gavs rätt att överklaga beslut om att riva ett kulturhistoriskt badhus i Stockholm. Däremot hade grannar inte rätt att överklaga ett beslut om att riva ett kokhus i Tierps kommun med åberopande av kulturmiljöintressen.

Liljeholmsbadet, Ö 7708-22: Det första avgörandet gällde Liljeholmsbadet, ett pontonbadhus beläget vid Hornstulls strand i Stockholm. Liljeholmsbadet, som invigdes år 1930, ligger inom ett område av riksintresse och badhuset är grönmarkerat på Stads museet kulturhistoriska klassificeringskarta. Grönmarkering innebär att en byggnad är av särskilt värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms kommun beslutade i juni 2021 att bevilja ett rivningslov för Liljeholmsbadet vilket överklagades av bland annat tre organisationer.

Kokhuset på Hållen, P 2334-23: Det andra avgörandet gällde ett kokhus i Tierps kommun uppfört under 1900-talets början. Kommunstyrelsen hade beslutat om rivningslov för kokhuset vilket överklagades av ägarna till de angränsande fastigheterna som hävdade att kokhuset borde bevaras på grund av byggnadens kulturhistoriska värde.

RÄTTSLIG BAKGRUND

Rättsfrågan i målen var om organisationerna, respektive grannarna, hade rätt att överklaga besluten om rivningslov. Inom detaljplanelagt område krävs rivningslov för att riva en byggnad. Vid prövningen av rivningslov ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen. Rivningslov ska meddelas om inte byggnaden omfattas av rivningsförbud och förutsatt att byggnaden inte bör bevaras på grund av dess historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde.

Rivningslov får först och främst överklagas av den som beslutet angår om beslutet har gått honom eller henne emot, 42 § förvaltningslagen (FL). Vidare gäller enligt Århuskonventionen att allmänheten ska ha möjlighet att få handlingar och underlåtenheter i strid med den nationella miljölagstiftningen prövade i domstol eller på administrativ väg. De stater som anslutit sig till Århuskonventionen har rätt att ställa upp kriterier i den nationella rätten för att den berörda allmänheten ska ha ett tillräckligt intresse för att överklaga. Högsta domstolen har i tidigare prejudikat uttalat att kulturmiljön är en del av miljörätten och att 42 § FL bör tolkas i ljuset av Århuskonventionen. Detta innebär att organisationer som har till uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen samt uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken (MB) har klagorätt avseende detaljplanebeslut och vid beslut om bygglov förutsatt att beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön.¹

¹ NJA 2020 s. 641.

LILJEHOLMSBADET – KLAGORÄTT FÖR ORGANISATIONER

Högsta domstolen konstaterar att beslut om rivningslov, liksom detaljplanebeslut och beslut om bygglov, aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Därför tillämpar Högsta domstolen samma princip som i sin tidigare praxis även i fråga om rivningslov, dvs. att organisationer vars uppgift är att tillvarata kulturmiljöintressen och som uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § MB, har klagorätt avseende beslut om rivningslov, om beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön.

Vid sin prövning av målet anger Högsta domstolen att beslutet om rivningslov, mot bakgrund av Liljeholmsbadets status som riksintresse och byggnadens kulturhistoriska märkning, aktualiserar hänsynstaganden som är tydligt relaterade till kulturmiljön. Därefter prövar Högsta domstolen frågan om organisationerna uppfyller kriterierna i 16 kap 13 § MB. Högsta domstolen iaktar tre kriterier vid sin bedömning: i) Är natur- eller miljöskyddsintresset det huvudsakliga skälet till att organisationerna existerar? ii) Har organisationerna aktivt verkat för detta intresse? iii) Har organisationernas verksamhet ett tillräckligt stöd från allmänheten? Svaret på frågorna besvarades jakande för de tre organisationerna och därmed ansågs de ha rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Högsta domstolen återförvisade målet till länsstyrelsen som därmed måste ta upp organisationernas överklaganden till prövning.

KOKHUSET PÅ HÅLLEN – KLAGORÄTT FÖR GRANNAR

Frågan som Högsta domstolen hade att besvara i det andra målet var om även grannar bör ges samma klagorätt som organisationer i frågor om rivningslov med hänvisning till kulturmiljöintresset. Som princip gäller enligt Århuskonventionen att allmänheten ska ges möjlighet att få en prövning av handlingar och underlåtenheter i strid mot miljörätten, men den nationella rätten kan ställa krav på att den berörda allmänheten ska ha ett *tillräckligt* intresse för att ges rätt att överklaga. Den som ges klagorätt ska ha ett konkret, tydligt och individuellt intresse.

Genom att organisationer, vars uppgift är att tillvarata kulturmiljöintressen, givits klagorätt får allmänhetens engagemang i kulturmiljöfrågor anses garanterat, konstaterade Högsta domstolen. Därmed avgjorde Högsta domstolen att det inte är i strid med Århuskonventionen att neka en granne klagorätt när denne enbart grundar sin talan på hänsyn till kulturmiljön eftersom detta utgör ett allmänt intresse. Detta allmänna intresse kan inte anses beröra de klagande i aktuellt fall enbart i egenskap av grannar till den berörda fastigheten. Grannarna hade därmed inte klagorätt.